

YASUNARI KAVABATA ASARLARIDA PEYZAJ TASVIRI

(“Daraxtlar” va “Bambuk sasi, shaftoli guli” hikoyalari asosida)

Haydaraliyeva Diyora G‘iyos qizi

Alisher Navoiy nomidagi ToShDO ‘TAU 4-kurs talabasi

e-mail: diyaaliyeva5@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada adib Yosunari Kavabataning “Daraxtlar” va “Bambuk sasi, shaftoli guli” hikoyalari peyzaj tasviri o‘rganildi va tahlil qilindi. Hikoyada aks etgan ramziy obrazlar o‘rganilib, bayon etildi. Tabiatining insonga aloqadorligi, uning badiiy adabiyotdagi o‘rni xususida so‘z yuritildi.

Kalit so‘zlar: peyzaj, Yasunari Kavabata, badiiy asar, ramzlar, tabiat, hikoya, tahlil.

KIRISH

Adabiyot olamida turli millat yozuvchilarini bir birlaridan ajratib turadigan o‘ziga xosliklari mavjuddir. Bular orasida yapon yozuvchilari o‘zlarining ma‘daniyati, turmush tarzi va xulq-atvori bilan ajralib turadilar. Sharq-u g‘arbgacha tanish bo‘lgan yozuvchi Yosunari Kavabata esa yapon xalqining ich-ichiga singib ketgan, jonkuyar adib edi. Uning asarlarida oddiy yapon erkagi-yu ayoli, yosh-u qarisi haqida hikoya qilinadi. Hamda uning ko‘plab asarlarida tabiat tasviri o‘ziga xoslik bilan yirik holda gavdalanadi. “Peyzaj (fransuzcha *paysage* – joy, yurt) – adabiy asarda yaratiluvchi badiiy voqelikning muhim komponenti, voqealar kechuvchi ochiq makon (yopiq makon – interer) tasviri”. [2. 123]. Peyzaj badiiy asarga o‘zgacha jilo beradi, o‘quvchi har qanday bir asarni o‘qir ekan, undagi peyzaj tasviri uni u asarni his qilishiga, tasavvurlarini kengaytirishiga o‘z hissasini qo‘shadi. Hamda u badiiy asardagi voqealar oqimini o‘zgartirib yuboruvchi omil sifatida foydalaniladi. Qolaversa, peyzaj deganda nafaqat tabiat tasviri, balki inson qo‘li bilan yaratilgan yo‘lka, ko‘cha tavsiri ham tushuniladi. Yozuvchi peyzaj tasvirini faqatgina yuqoridagi sabablar bilan emas, balki o‘z qahramonining ichki olamidagi voqealar-u hissiyotlari to‘lqinlarini ham ifodalamoqchi bo‘ladi. [Qaralsin 2. 123]. Masalan, ingliz yozuvchisi Sharlotta Bronte qalamiga mansub “Jeyn Eyr” romanida Jeyn o‘ziga sevikli kishisi tomonidan qilingan xiyonat tufayli qattiq iztirobga tushganidan so‘ng Tornfildni tark etadi va uzoq yo‘l yuradi. Kimsasiz sargardon bo‘lib yurgan paytida yomg‘ir, kuchli shamol, sovuq harorat, keng dashtlar-u toshlar tasviri tasvirlanadi. Bular o‘sha ondagi Jeynning ichki kechinmalarini, his tuyg‘ularini va qalb og‘riqlarini anglashga xizmat qiladi. Asarda uning atrofida shovqin solayotgan tabiat tasviri, u o‘sha holatda o‘zi bilan o‘zi ichki kurash olib borayotganini anglatadi.

Yosunari Kavabata xalqgo‘y ijodkordir. O‘zgacha ijodkorning, o‘zgacha asarlar muallifining o‘zgacha, boshqalarga o‘xshamaydigan, xos bir hayot yo‘li bo‘ladi. Bu hayot yo‘li uni turli past balandliklari-yu chuqurliklari bilan o‘z sinovidan o‘tkazadi. Kavabataga ham hayot o‘z sinovlarini birin-ketin yuboraverdi, toki bu sinovlardan mardonavor o‘tib, yetuklik darajasiga chiqsin. U 1889-yilning 11-iyunida Osaka shahrida tug‘ilgan. Uning hayoti deyarli yetimlik bilan boshlandi. Birin-ketin otasi, onasi so‘ng bobo va buvisidan ayrildi. Hayotining ko‘pgina qismi yolg‘izlikda kechdi. U juda yosh vaqtlaridan yoza boshladi. Yozish hayotining bir qismiga aylandi. Uning asarlarida o‘lim va hayot, tabiat va inson, xotiralar va hissiyotlar tafakkuri o‘rin oldi. Asarlari uning hayoti bilan bog‘lanib bordi. Yozuvchi ijod yo‘li davomida ko‘plab sovrinlar va mukofotlar sohibi bo‘ldi. Hayotining oxirlariga borib 1968-yili u Nobel mukofoti bilan taqdirlandi. Yosunari Kavabata 1972-yilning 16-aprel kuni fojeaviy tarzda vafot etdi. [Qaralsin 3]. U o‘zidan katta meros, nodir asarlar qoldirib ketdi. Shu o‘rinda adabiyotshunos olim Uzoq Jo‘raqulovning quyidagi fikrlarini berishni ma‘qul topdik. “Ehtimol, Kavabataning hayoti havas qiladigan darajada yaxshi o‘tmagandir. Adashgan odamlar turmush sahrosi aro solgan so‘qmoqlardan bittasidir. Bu so‘qmoqdan boshqalarning odimlashi ham shart emasdir. Ammo uning asarlari inson hayotidagi barcha

murakkabliklari injaliklarni aks ettiradiki, bu bizning Kavabatani el odami deyishimizga asos beradi. Har ne bo'lganda ham Kavabata chin yapon, o'z elining odami edi..." [4. 318].

TAHLIL VA MULOHAZALAR

Yasunari Kavabataning "Daraxtlar" hikoyasi ginkgo daraxti haqidagi so'zlar bilan boshlanadi. Asarda Soeda ismli erkak va uning oilasi tasvirlanadi. Soeda qizi va xotiniga pastdagi ginkgo daraxti barglarini to'kayotganligi, lekin teparoqdagi ginkgo daraxtlarida barglar bor ekanligini hayron bo'lib gapirib beradi. Hikoyada uning qizi Yukoning ularning uyiga kelgan begona bir ayolga yordam bergani, u esa Yukoning hamyonini olib ketgani tasviri keladi. Hamda ularning o'g'li Sinitining Kiotoga jo'nab ketgani haqida ham keltirib o'tiladi. Soeda hikoya davomida hodisalar haqida turli xil hayollar suradi, tafakkur qiladi va juda ko'p o'ylaydi.

Hikoyada tasvirlanayotgan ginkgo daraxti ikki ming yildan oshiq yashaydi va u vaqt va uzoq umr ko'rish ramzi hisoblanadi [Qaralsin 1. 135]. Daraxtning barglari to'kilishi esa umrning yo'qotilayotganini vaqtning ketib borayotganligini anglatadi. Soeda tilidan shunday jumlar aytiladi: "Men uni ertalab uydin chiqqanimdayoq sezgandim va juda hayron bo'lgandim. Eng g'alati joyi barglar daraxtdan faqtagina tepalikning yarmidan pastrog'idan to'kila boshlagan. Teparoqda o'sayotgan ginkgolar bitta ham barglarini to'kmagan." [1. 135]. Ya'ni hammaning ham tugash vaqti, ketish vaqti bir xil bo'lmaydi, kimdir erta kimdir kechroq bu dunyoni tark etadi. Insonning dunyo hayotidagi umri chegaralangandir. Har kim nasibasiga yarasha bu yerda qola oladi.

Demak, bular bir insonning o'limi, tugash soatlari yaqinligiga ishora qiladi. So'ng, hikoya davomida er-xotin o'zaro suhbatlashishadi va ayol qizidan gap ochadi. Yuko uyda yolg'izligida bolasini yelkasida ko'tarib olgan bir ayol hovligacha izsiz kirib keladi. Va "Xonim, kosmetika yoki sovun sotib oling. Yaxshi jun bor" [1. 137] deydi. "– Rahmat, menda jun bor, boshqa kerakmas, – dedi, nihoyat, Yuko. Ayol shilqimlik bilan bepisand xoxolab kulib yubordi." [1. 137]. Ayolning bunday hatti-harakatlari yaxshi niyat bilan yoki savdoni yaxshi bo'lishini ko'zlab qilinayotganga o'xshamaydi, u ko'proq shubha uyg'otadi. Yuko esa juda mehribon va tasirchanligi tufayli ayolga yaxshi muomalada bo'ladi. Ayolning o'n bir oylik bolasini qo'lga oladi va uning jajji, yumshoq va mayin badanini silaydi, siypalaydi. Adabiyotda chaqaloq obrazi kelajak va umidni ifodalaydi [5]. Yuko o'z kelajagidan umidvor edi, har bir qiz kelajak haqida umid qilganidek uning ham qalbida o'shandek umid barq urardi. Har bir ayol aslan bolalarni yaxshi ko'radi va bir kun kelib o'zining ham farzandi bo'lishini o'ylab, orzumand bo'lib yuradi. Yuko ayolga yordam berish maqsadida undan jun sotib oladi, so'ng bolaga shirinlik berish maqsadida uy ichiga kirib chiqadi. Shundan so'ng sotuvchi ayol ketadi. Yuko esa hamyonni eslab qoladi, har qayerdan uni qidiradi, lekin topa olmaydi. Yukodek qalbi go'zal qiz sotuvchi ayol haqida yomon gumon qilmaydi, uni ayblamaydi. Balki, ayol uni adashib olib ketganligi yoki go'dak uni olib o'ynab yurganu, keyin tushirib yuborgan deb taxmin qiladi. Chunki qalbi go'zal inson atrofida faqat go'zalliklarni ko'ra oladi, go'zallikni ko'ra bilgan asli o'sha qalb go'zaldir.

Otasi bo'lib o'tgan voqeani eshitib qizini malomat qilmaydi, sababi o'ziga uni urishmayman deb vada bergan bo'ladi. Qiz bo'lib o'tgan voqea uchun otasidan uzr so'raydi. Soeda esa yana ginkgo daraxti to'g'risida o'ylay boshlaydi va sira tushunolmayotgani haqida gapiradi. "– Zarari yo'q, keyingi yili yaxshilab kuzatamiz, – dedi Ikuko, shunday dedi-yu, uni to'satdan g'ussa bosdi. Kelgusi yili, bir yildan, keyin Yuko oramizda bormi-yo'qmi?" [1. 142]. Endi anglashildiki, Yukoning umri asta poyoniga yetmoqda. Shuning uchun otasi uni koyimaslikka va'da bergandi, shuning uchun Yuko chaqaloqni ko'rganda shirin hayollar og'ushiga cho'mgan edi. Er-xotin uyqu mahalida shamol chiyillashini eshitishar edi, shunda Ikuko bog'da yana barglar yer bilan bitta bo'lishini aytadi. Soeda "uni supurib tashlaymiz doim, shuning uchun esimdan sira chiqmaydi. Uvol..." [1. 142] deydi. Insonlar hayotdan ko'z yumgan yaqinlarini tezda unutishadi, doimo bu narsa takrorlanib keladi. Soeda aytganidek bir necha kundan keyin xafalik tarqaydi va ular bu qayg'uni go'yo xotiralaridan "supurib" tashlaydilar. Shamolni ovozidan Soedani hayoliga o'g'li so'ng uning bekasi, undan o'tib Yukoga hayoliga keladi, bu hayollar esa unga uyqu bermayotgan bo'ladi. Soeda "Kiotoda ham, balki, bugun kechasi shamol bo'lar" [1. 144] deydi. Shamol o'zgarishlar, kutilmagan hodisalarni anglatadi [5]. Shu o'rinda Yuko bilan sodir bo'layotgan o'zgarishlar bilan bir qatorda Siniti bilan ham

o'zgarishlar bo'layotgani anglashiladi. Hikoyadan anglashimiz mumkinki, o'lim bilan hayot, tugash hamda boshlanish davom etadigan hayot qonunidir. Ularni o'zgartirish yoki to'xtatib tutish uchun inson zoti zaifdir. Daraxtdagi bir bargning o'rnidan uzilmasligini to'xtatib bo'lmaganidek, qismatga yozilganidan qochib bo'lmaydi.

“Bambuk sasi, shaftoli guli” Kavabatani mashhur qilib yuborgan hikoyalaridan biridir. Hikoyada Xisao Miyakava ismli yetmishdan oshgan kishi hamda uning uyidan va har joydan ko'rinib turadigan qarag'ayga bo'lgan munosabati tasvirlangan. Qarag'ay tepalikning yuqorisida qad ko'targan, Miyakava tepalikdagi uyiga ko'chib kelganida ellik yoshda bo'ladi va o'shanda qarag'ay mendan ko'proq umr ko'radi deb o'ylagan edi. Lekin qarag'ay asta qurib borayotgan, shoxlari va ignalarini to'kayotgan bo'ladi. Miyakava yigirma yildan ko'proq muddat davomida har doim qarag'ayga qarab yashagan, u uning hayotini bir qismiga aylanib ulgurgandi. Qarag'ay temir yo'l bekatidan ham ko'rinib turar edi, unga nafaqat Miyakava, balki butun shaharcha aholisining barchasi qarab olishardi, bu ularga odat bo'lib qolgan edi.

Qarag'ayni asta-sekinlik bilan to'kilib borayotganini ko'rib Miyakavaning yuragi eziladi, bezovta bo'ladi. Hatto uni kesib tashlamoqchi bo'ladi lekin bir kuni uning eng tepa shoxiga lochin qo'nganini ko'rib qoladi. Qarag'ay qurigan bo'lsa ham ana shu lochin shu yerlarga uchib kelishiga u sabab bo'lgan edi. Miyakava qalbida daraxt bilan bog'liq ajoyib hislarni his qiladi, doim hayollar og'ushiga g'arq bo'ladi. “Uning tasavvurida xuddi gurullab yonayotgan gulxan ichida juda katta oq nilufar ochilgandek bo'ldi. Tussiz bahor osmoni hech qanday jihati bilan gurullab yonayotgan alangani eslatmas, lochin bilan oq nilufar o'rtasida esa biron-bir yaqinlik yo'q edi. Shunday bo'lsa ham, qurigan qarag'ay tepasida o'tirgan qudratli lochindan xotirjamlik – alanga ichida barq urib ochilgan oppoq nilufarga xos osoyishtalik taralar edi. Ha, aynan oppoq nilufarga xos...”[1. 114]. Hikoyada uning tabiat bilan bir butun bo'lib ketishi juda o'zgacha uslub bilan tasvirlangan. “Qachondan beri u bambuk sadosi bilan shaftoli gulini o'z vujudida his qila boshladi? Endilikda bambuk sadosini eshitibgina qolmay, u bu tovushni ko'ryapti ham, shaftoli gulidan bahra olibgina qolmay, bu latif gul yuragining qat-qatlariga qulf urmoqda”[1.113]. Bu jumalarni anglash uchun takror Kavabataning o'ziga murojaat etamiz, u shunday degan edi: “kaminaning hikoyalarida ham “hech nima” topadilar. Biroq bu G'arbda nigilizm deb ataladigan hodisadan umuman boshqa narsa. Menimcha, bizning ma'naviy tayanchlarimiz asoslarining o'zi bir-biridan farq qiladi.”[6]. Ya'ni inson tabiat bilan bir butun bo'lib ketadi, o'zi va borliq o'rtasidagi bor bo'lgan to'siq yo'qoladi. “Bu hamma narsa hech qanday to'siqsiz, chegarasiz mavjud bo'ladigan, o'ziga aylanadigan bo'shliqdir. Bu qalbning cheksiz olamidir”[6]. U kuzatayotgan atrofidagi borliqni shunchalar his qiladiki, bambuk sadosini eshitadi va hatto qalbida uni ko'rgandek bo'ladi. Shaftoli gulidan huzurlanadi ham, hatto uni ich-ichidan his qila oladi.

XULOSA

Yasunari Kavabata ijodi o'zining chuqur falsafasi va qalb, inson, borliq, hayot, o'lim hamda hislar haqidagi fikrlari bilan ham boshqalardan ajralib turadi. Uning go'zallikni tarannum etishi, qahramonlarining teran nigohlari-yu, qarashlari o'quvchiga ko'p narsalarni anglatadi go'yo. U o'zi yashagan hayotni va atrofidagi insonlarni asarlarida gavdalantirdi. Kavabata nobel mukofoti taqdimotida shunday degan edi: “Men bir umr go'zallikka intilib yashadim va so'nggi nafasimgacha go'zallikka intilib o'taman, chunki men go'zallikning bir qismiman”[7. 424]. Aslida bani odam go'zallikni yaxshi ko'radi, agar uning qarshisidan qabohat yo chirkinlik uchragudek bo'lsa, albatta undan ta'sirlanadi, kayfiyati o'zgaradi va qalbi bezovta bo'ladi. Kavabata yozmishlaridan ko'rishimiz mumkinki, u insonlarga go'zallikni yetkazishga uringan va u buni uddasidan chiqdi deya olamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Yasunari Kavabata. Uyqudagi nozaninlar: qissa va hikoyalar. Tarjimonlar: Uchqun Nazarov va Olim Otaxon. – Toshkent: Yangi asr avlodi. – 192b.
2. Адабиётшунослик луғати. (Д. Куронов ва б.) “Академнашр” Т. : 2013. 408 б.
3. САКУРАЛАР КЕЧ ГУЛЛАГАН ЙИЛ. Зоҳиджон Холов. “Маърифат” газетаси. 2013

4. Жўракулов, Узоқ. Назарий поэтика масалалари: Муаллиф. Жанр. Хронотоп. Илмий-назарий тадқиқотлар, адабий-танқидий мақолалар / У. Журакулов. - Тошкент: Гафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2015.-356 б.
5. Cirlot, J. E. (2001). A Dictionary of Symbols. (J. Sage, Trans.) London:Routledge.
6. Yaponiya o'zligi bilan go'zal. Yasunari Kavabataning 1968 yil 10 dekabrda Stokholmda, Nobel mukofotini olish marosimidagi nutqi. "Ma'naviy hayot" jurnali, 04/2016 "
7. Эшонқул, Назар. Мендан "мен"гача: адабий-танқидий мақолалар тўплами. – Тошкент: Akademnashr 2014. – 512 б.
8. Quronov, Dilmurod. Adabiyot nazariyasi asoslari [Matn]. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 480 b.
9. Abdulla Ulug'ov. ADABIYOTSHUNOSLIK NAZARIYASI. G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi. Toshkent – 2017
10. Umurov H. Adabiyotshunoslik nazariyasi: Oliy o'quv yurtlari uchun darslik/Mas'ul murarrar: B. Valixo'jayev. — T.: A.Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti, 2004. — 264 b.